

Gimnazija Bežigrad, Ljubljana

PROTIREFORMACIJA

Projektna naloga pri OIV

Mentorica : Andreja Dover

Pripravil : 3. š

Ljubljana, marec 2018

Povzetek

Protireformacija ali katoliška obnova je odgovor katoliške cerkve na reformacijo. Namen je odpraviti napake in krizo v katoliški cerkvi ter boj proti reformaciji. Rimskokatoliška cerkev sproži to gibanje, torej boj proti reformaciji, saj je zaradi nje izgubila veliko privržencev svoje vere. Uvede nove reforme; utri discipline, odpravi največje napake, in si povrne podporo vladarjev. Ustanovijo jezuitski red, vrhovno inkvizicijsko sodišče (za boj s krivoverci in znanstveniki, ki s svojimi odkritji ogrožajo verska načela) in papež skliče koncil v Tridentu, s katerim naj bi končali verske spore in naredili splošno reformo cerkve. Potekala je od sredine 16.stol do sredine 17.stol. V tem obdobju so preganjali protestante, njihove knjige pa so večinoma požgali. Protireformacija je k nam prišla ob koncu 16. in na začetku 17. stoletja, vodil jo je nadvojvoda Ferdinand Habsburški II. Protireformacija je temeljila na ustanovitvi posebnih verskih komisij, ki so v spremstvu vojakov izganjale protestantske pridigarje, ukinjale protestantske šole, rušile protestantske cerkve in pokopališča, sežigale knjige in izganjale protestantske družine, ki se niso hotele odpovedati svoji veri. Na Štajerskem jih je vodil škof Martin Brenner, na Kranjskem in Koroškem pa Tomaž Hren. V času protireformacije so se spremenile tudi cerkve, predvsem njihova notranjost. Obnova je spremenila tudi umetniški slog, ki se sedaj imenuje barok. Gradili so nove cerkve, oltarje, uvajali procesije in romanja v svete kraje. Izdajanje slovenskih knjig je po nastopu protireformacije zamrlo. Škof Tomaž Hren je leta 1613 spodbudil izdajo evangelija.

KAZALO

1. UVOD	4
2. RAZVOJ GLASBE	5
3. TOMAŽ HREN	6
4. VZPON BAROKA V UMETNOSTI	7
5. VZROKI ZLOMA REFORMACIJE.....	8
6. GEOGRAFSKA UMEŠTITEV SLOVENIJE V ČASU PROTIREFORMACIJE	9
7. JEZUITI.....	10
8. FERDINAND II.....	11
9. KNJIŽEVNOST	12
10. POSLEDICE PROTIREFORMACIJE	12
11. OBLAST V HABSBURŠKI MONARHIJI PO FERDINANDU II.	13
12. OHRANITEV KNJIG.....	14
13. PROTESTANTIZEM DANES	15
14. ZANIMIVOSTI	16
15. ZAKLJUČEK.....	16
16. VIRI	16

1. UVOD

V sklopu projektnega dela smo se odločili, da bomo predstavili protireformacijo na Slovenskem v obliki brošure. To smo se odločili zato, ker želimo povzeti protireformacijo v čim bolj strnjeni obliki, saj menimo, da bi tako vzbudili zanimanje za to temo čim večji publiki.

V tej brošuri smo zajeli vse od splošnega opisa protireformacije in vse do posledic protireformacije na slovenskem. Poskušali smo se osredotočiti predvsem na to, kaj je protireformacija pomenila za slovenski narod in kakšne spremembe je prinesla.

Da bi bolje razumeli kaj je protireformacija, je potrebno vedeti, da je to posledica reformacije. Ta se je začela v Nemčiji s slavnim dogodkom, ko je Martin Luther na vrata cerkve v Wittenbergu 31. oktobra 1517 pribil svojih 95 tez o tem, kako naj se cerkev preuredi (reformira).

2. RAZVOJ GLASBE

V začetku obdobja protireformacije je na slovenskem prišlo do razcveta renesančne glasbe. Ta glasbeni stil je prevzel svoje ime iz umetnostnega obdobja med srednjim vekom in barokom. V tistem času se je začelo prebujanje individualizma in naturalizma. Naturalizem se izraža v prebujenem čutu za naravno lepoto sozvočij in spevnost melodij, individualizem pa v zanimanju za človekov notranji svet in izražanju čustev z glasbo.

Za renesančni stil glasbe sta značilni homofonija (ena melodija izstopa, ostale jo spremljajo v istem ritmu) in polifonija (večglasje, ki sestoji iz več hkrati potekajočih melodij). V tem obdobju prevladujejo renesančni plesi in komorna glasba. Značilna glasbila so prenosne orgle ali portativ, lutnja in klavikord. Z razvojem glasbe pa nastanejo tudi nove glasbene oblike: madrigal, maša, motet in sonata.

Pogoji za glasbeno izobraževanje na slovenskem ozemlju so se izboljševali, vendar so zaradi skromnejšega glasbenega življenja nadarjeni glasbeniki svojo poklicno pot še zmeraj iskali v tujini. Najbolj znan slovenski pevec in skladatelj tistega časa je Jacobus Gallus Carniolus ali Jakob Petelin Kranjec (1550-1591), ki je bil doma s kranjskega. Že kot deček je pisal pesmi, svoj talent pa je postopoma razvijal in v svojem življenju napisal več maš ter zborovskih skladb, 4 knjige motetov in 100 madrigalov. Po Gallusu dandanes imenujemo najvišje nagrade in priznanja, po njem je poimenovana največja koncertna dvorana v Cankarjevem domu.

V času prelomnice slovenske kulture v 16. stoletju, se je začelo tudi glasbeno življenje v »domačem« jeziku, saj je bilo petje zelo priljubljeno. Glavni glasbeni ideolog je bil Primož Tubar, ki se je prvi zavedal pomena glasbe pri širjenju in utrjevanju protestantskih idej. V času šolanja, si je pridobil tudi nekaj glasbene izobrazbe, zato je vedel, da bo ljudi spodbudil h petju le s pesmaricami v slovenskem jeziku. Leta 1567 je izdal pesmarico, z naslovom Eni psalmi. Prvi natis je doživel nadaljnje izdaje, vsaka od njih je bila popolnejša in obsejnejša. Vire za pesmarico je črpal iz nemških del.

Zanimivo je, da pesmarice niso obsegale samo besedil, ampak so imele tudi melodije. Melodije teh pesmaric so spevne, oblikovane v jasnih, prijetno zvencečih linijah. Biti so morale ljudske, da so pritegnile vernike, glasovni obseg pa je moral biti manjši, da pevcem ni povzročal težav.

V tem času so v Slovenijo prihajali tudi tuji kantorji (osebe, ki so bile odgovorne za cerkveno glasbo), ki so svoje delo opravljali v protestantskih in katoliških šolah. Glasba je imela velik pomen pri utrjevanju novega nauka, pa tudi velik vpliv na duhovno življenje slovenskega človeka. Glasbena aktivnost je dosegla pravi razcvet, kakršnega slovenska dežela dotlej ni poznala.

Jezuitska šola v Ljubljani je s prikazovanjem svojih šolskih dram vzpodbujala delovanje domačih skladateljev. Ljubljana je bila osrednji kulturni prostor, kjer so delovali mojstri pevci imenovani meistersingerji, za instrumentalno glasbo pa so poskrbeli mestni piskači, trobentači in godci. Kmalu so po ljubljanskem vzoru razcvetela še druga glasbena središča v Celju, na Ptuju, v Idriji, Kranju in Trzinu.

V začetku 17. stoletja pa je prišlo do razvoja nove vrste glasbe - baročne glasbe. Proti koncu renesanse se je glasba skoncentrirala na tonski način in barok je uvedel večvrednost durove in molove lestvice.

Ime obdobja (barok) izhaja iz portugalske besede, ki pomeni niz nepravlinih biserov. Ponazarja značilnost baročne glasbe - okrašenost melodije z drobnimi toni.

Prevladujeta vokalno-instrumentalna in instrumentalna glasba. Med glasbili so največ uporabljeni orgle, čembalo in godala.

Nastanejo nove vokalno-instrumentalne oblike: kantata, koncert, oratorij, opera in suita.

Glasbo so izvajali v cerkvah, gledališčih in palačah. Namenjena je bila predvsem visokemu sloju ljudi za razvedrilo in zabavo.

Notna pisava je taka, kot jo poznamo danes, s tem da sta v obdobju baroka točno določena taktovski način in taktnice. V baroku se pojavijo tri oznake tempa: hiter, srednje hiter in počasen, prevladuje terasasta dinamika.

Pomembna skladatelja 17. stoletja na slovenskem sta bila Janez Krstnik Dolar iz Kamnika ter Isaac Posch, katerega narodnost ni potrjena. Urejene gospodarske razmere so veliko pripomogle h razcvetu glasbe.

Po predstavitvi italijanske opere v Ljubljani so gostovanja italijanskih opernih družin postala zelo pogosta, predstave so bile večinoma v Auerspergovem dvorcu in v Pokrajinski palači. Sledila je ustanovitev Academie philharmonicorum Labacensis leta 1701 in je močno pripomogla pri nastajanju slovenske baročne glasbe. Pomembnejše glasbene osebnosti tega obdobja so bili Janez Jurij Hočevar, Janez Gapšar Gošel, Janez Jakob Labassar pl. Laubenburg, Amandus Ivančič in Janez Berthold von Höffer. Komponirali so oratorije, koncerte, sakralna dela, trio-sonate, v tem času je nastala opera Belin, edina znana izvirna opera iz baročnega obdobja v slovenskem jeziku, katere avtor je Jakob Zupan, libreto pa je napisal Janez Damascen Dev.

Preveri svoje znanje

1. Kateri glasbeni stil se razvije v času protireformacije?
2. Katera so značilna glasbila v tem obdobju?
3. Naštej vsaj tri pomembne slovenske skladatelje tistega časa.

3. TOMAŽ HREN

Tomaž Hren se je rodil v Ljubljani 13. novembra leta 1560 izhajal je iz premožne družine, saj je bil njegov oče Lenart Hren imeniten ljubljanski meščan, pozneje župan in deželni poslanec in celo lastnik fužin na Savi pri Jesenicah. Z družino vret je pripadal M. Lutrovi veri, v katero je prestopil, ker je poslušal pridige Primoža Trubarja. Materin brat Gašper je bil profesor na dunajskem vseučilišču, pozneje vladni svetnik na graškem dvoru, nazadnje mejni grof in apostolski protonotar in je zelo vplival na mladega Hrena. Gimnazijo je dokončal v Ljubljani v evangelijski ali protestantovski deželni šoli. Nato je odrinil na Dunaj, kjer je študiral in se ukvarjal z lepo umetnostjo, bil je tudi pesnik.

Kmalu zatem je v Ljubljani na smrt zbolel in obljubil bogu, da bo postal duhovnik katoliške cerkve, če ozdravi. Ko je res ozdravel se je leta 1586 podal v Gradec ter pričel z bogoslovskimi študijami in bil dve leti pozneje posvečen in postal župnik v Sekovi.



Ko je knezoškof Janez Tavčar čutil bližajočo smrt je prosil nadvojvoda Ferdinanda II., naj za naslednika postavi Tomaža Hrena, če želi na Kranjskem obvarovati katoliško vero. Po smrti Janeza Tavčarja so na pogrebu Tomaža Hrena imenovali za knezoškofa.

Slika 1: Google slike, Tomaž Hren

Kot škof je imel Tomaž Hren nalogo izvesti cerkveno prenovu po načelih tridentinskega koncila (1545-1563). Papež Klemen 8. in cesar Ferdinand 2. sta si bila enotna da je v državi je treba najprej odpraviti protestantizem, šele potem bo mogoča katoliška prenova. Cesar je začel ustanavljati reformne komisije, ki so jih sestavljali državni pooblaščenca in zastopniki Cerkve: ti so ljudstvo poučevali o razlikah med katoliško in protestantsko vero.

Ena od nalog je bila, da so ljudem odvzemali knjige naših protestantov, ki so bile protikatoliškega značaja. Sprva so jih sežigali, kasneje pa jih izročali univerzi v Gradcu oz. jezuitskim kolegijem. Škof Hren se je močno trudil imeti čim bolj izobražene in zgledne duhovnike, zato je ustanovil v Gornjem Gradu Collegium Marianum, kjer so se šolali in vzgajali njegovi duhovniki.

Po drugi strani pa mu proučevalci življenja in dela Tomaža Hrena priznavajo, da se je tudi trudil, da bi slovenskim katoličanom dal v roke potrebne knjige. Med drugim je želel izdati prevod Velikega in Malega katekizma nemškega jezuita sv. Petra Kanizija. V njegovem času je spel izdati le Malega (1615) po zaslugi jezuita Janeza Čandeka. Z njegovim sodelovanjem je Hren izdal tudi Evangelije inu liste (1613). V delu so spremenili le Dalmatinove nemške tujke in nekatera mesta. Zanimivo je da je večkrat prosil v Rim, da bi vsaj nekateri duhovniki smeli brati protestantske knjige in dovoljenje tudi dobil. Kaže, da je s tem omogočil obstanek Dalmatinove Biblije med katoliškimi duhovniki.

Leta 1614 je bil Hren imenovan za cesarskega namestnika Notranje Avstrije s sedežem v Gradcu, To službo je opravljal do leta 1621. Nato pa leta 1628 dobil svoj zadnji naslov tajnega cesarskega svetnika. Umrl je 10 februarja leta 1630 v Gornjem gradu, kjer je tudi pokopan.

Preveri svoje znanje

1. Kako je Tomaž Hren postal škof?
2. Kaj so bile njegove naloge kot škof?
3. Katero knjigo je izdal Tomaž Hren in katero je še želel, a mu ni uspelo?

4. VZPON BAROKA V UMETNOSTI

Barok je evropski zgodovinski in umetnostni slog, ki se je začel okoli leta 1600 s prvim centrom v Rimu, pozneje pa se je središče kulturnega razvoja preselilo v Francijo. Delimo ga na zgodnji, visoki in pozni barok. Barok se je uveljavil skoraj sočasno v vseh umetnostnih zvrsteh po vsej Evropi in je zadnji veliki evropski umetnostni slog. Umetnost baroka se je v 18. stoletju dokončno izpela v rokokojskih oblikah, ki je slog še bolj igrivih in bujnih oblik. Rokoko je bil v nekaterih delih Evrope skorajda bolj priljubljen, kot njegov umetnostni predhodnik.

Za preporod na vseh področjih kulture so bili odločilni številni zgodovinski dogodki. Po propadu Konstantinopla leta 1453 je bila krščanska Evropa razdrobljena na šibke, majhne države. Postopoma so se izoblikovale centralizirane, uradniške države-absolutistične monarhije, ki so pomembno vplivale na razvoj likovne umetnosti. Središče kulturnega in umetniškega razvoja se je preselilo na dvor, vsak pa je oblikoval in uveljavil lastna oblikovna načela. Umetnost v baroku zato ni bila enovita. Umetniška produkcija se slogovno razlikuje v južnih-katoliških in severnih-protestantskih deželah.

Izraz barok izhaja iz portugalske besede "barocco" in pomeni izkrivljeno, pretirano, popačeno. Z njo so prvotno označevali razne posebnosti, kot so npr. biseri nepravilnih ter nesimetričnih oblik. Sprva je sama beseda »barok« označevala manjvredno umetnost, od konca 19. stoletja pa s tem izrazom opisujemo zahodnoevropsko slogovno smer, ki temelji na lastnih zakonitostih. Kot oznaka za umetnostni slog 17. stoletja je beseda obveljala šele v 20. stoletju, in se nanaša tudi na glasbo in književnost tega obdobja.

Za čas 17. in prve polovice 18. stoletja je značilno povezovanje likovnih zvrsti in njihovo združevanje v celostne umetnine. Umetnost je imela s svojo vsebino in obliko nalogo vzbujanja in krepitev verskih čustev.

Tudi barok se je tako kot renesansa razvil v Italiji. Barok je odsev zmage nad reformacijo in baročna umetnost je odziv na protestantsko umetnost (protestantske cerkve npr. niso bogato opremljene). V določenih elementih se je barok opiral na renesanso, predvsem pri upodabljanju človeškega telesa ter pri uporabi stebrov v arhitekturi.

Čeprav so se po Evropi uveljavile številne slogovne raznolikosti, so za umetnost baroka značilne tudi posamezne prepoznavne skupne lastnosti. Povsod prevladuje izrazit smisel za razkošje in prekomerno okrašenost, značilno je tudi prekomerno upodabljanje čustev, blišč ter čisti, lahko interpretirani detajli. Baročni slog je zelo dobro izražal načela absolutizma (moč, obilje, okrasje, sijaj)... Značilne so razgibane in slikovite oblike, močne, izrazite barve ter želja po monumentalnosti.

Za barok značilen blišč v vseh umetnostih:

1. **LIKOVNA UMETNOST** •Poudarjena čustvenost, polnost in valujoče gibanje vseh oblik, sijaj in slikovitost, monumentalnost in reprezentativnost, povezanost in prepletenost posameznih zvrsti •Rojstna dežela baroka je Italija ostale najmočnejša središča so: Španija, Francija, Nizozemska, južna Nemčija, Avstrija in Češka •Enakovredno se je izrazil na področju cerkvene in posvetne likovne umetnosti.
2. **ARHITEKTURA** •Prehod v barok se najprej opazi v cerkveni arhitekturi •Največja pozornost je bila namenjena izdelavi in okraševanju oltarja. Ti so zelo razkošni, zelo je izrazita uporaba zlate barve •Dokončno prekinitev z gotiko pomenijo: obočna gradnja, kupole, povečevanje oken, prostornejša stopnišča, arkadna dvorišča.
3. **KIPARSTVO** •Za baročno obdobje je značilno bujno telo in moč, izražena v sestavi in globoko modeliranje, zaradi česar je videti močne kontraste svetlobe in sence •Takšne skulpture najdemo: v zgradbah, v cerkvah, na stopniščih, dvoranh v palač, gradovih, zunaj,...
4. **SLIKARSTVO** •Razvijalo se je bolj ali manj vzporedno z arhitekturo in kiparstvom •Profane slike so krasile predvsem gradove, kjer so zbirali dela domačih in tujih umetnikov.
5. **GLASBA** •Glasbeni barok obsega obdobje približno od konca 16. do sredine 18. stoletja •Izvoja v cerkvah, gledališčih in palačah •Namenjena je predvsem visokemu sloju ljudi za razvedrilo in zabavo.
6. **KNJIŽEVNOST** •Barok se v književnosti ni dosti razvil •Posvečal se je predvsem stilu, načinu pisanja •Izraz baročna književnost označuje literarna dela, ki nastanejo kot posledica krize renesanse, reformacije in protireformacije.

Preveri svoje znanje

1. Kaj vse je vplivalo na razvoj kulture?
2. Kaj so glavne značilnosti baroka?
3. Zakaj pravimo da je barok odsev zmage nad reformacijo?

5. VZROKI ZLOMA REFORMACIJE

Glavni vzrok za zlom reformacije je protireformacija, ki je k nam prišla ob koncu 16. in na začetku 17. stoletja in sicer kot odziv Cerkve na zahteve reformacije, pomeni pa začetek konzervativnih sil, ki so skušale obnoviti prevlado Cerkve v smislu srednjeveškega družbenega sistema, glavna opora deželnemu knezu pa je bil Jezuitski red.

Tudi pri nas je Jezuitski red deloval uspešno tudi pri nas, leta 1596 je dobil samostan v Ljubljani. Dve leti kasneje so morali Ljubljano v enem dnevu zapustiti vsi Protestantje, leta 1600 pa so pod vodstvom tedanjega škofa Tomaža Hrena (ta je bil spreobrnjen protestant) začele delovati posebne komisije (na Štajerskem jih je

vodil škof Martin Brener, na Kranjskem in Koroškem pa že zgoraj omenjeni Tomaž Hren) – ki so v spremstvu vojakov izganjale protestantske pridigarje, ukinjale protestantske šole, rušile protestantske cerkve in pokopališča, sežigale knjige (med katerimi so prizanesli le Dalmatinovi Bibliji, saj so jo sami potrebovali za bogoslužje v cerkvi) in izganjale protestantske družine, ki se niso hotele odpovedati svoji veri.

Jezuiti so začeli vzgajati novo duhovščino, ob njej pa tudi vladarju zvesto uradništvo. Meščani ki so se upirali odreči svoji veri so bili kaznovani z globami, tisti ki pa se niso hoteli odreči protestantski veri pa so bili izgnani. Reformacija je bila tako dejansko zlomljena.

V času protireformacije so se spremenile tudi cerkve, predvsem njihova notranjost. Obnova je spremenila tudi umetniški slog, ki se sedaj imenuje barok. Gradili so nove cerkve, oltarje, uvajali procesije in romanja v svete kraje.

Izdajanje slovenskih knjig je po nastopu protireformacije zamrlo. Škof Tomaž Hren je leta 1613 spodbudil izdajo evangelija.

Proti protestantskemu plemstvu pa se je postavil Ferdinand II., ta je združil večino habsburških posesti, ter postal nemški cesar. Leta 1628 je ukazal, da se mora tudi plemstvo vrniti h katoliški veri ali pa se v letu dni izseliti. Del plemstva se je tako vrnilo v katoliško vero, precej se jih je izselilo. Na osnovi sklepov tridentskega koncila pa je zmagala protireformacija.

Preveri svoje znanje

1. Katerega leta dobi jezuitski red samostan v Ljubljani?
2. Kaj je glavna vloga jezuitov?
3. Zakaj se je po zmagi protireformacije izselilo veliko plemstva?

6. GEOGRAFSKA UMESTITEV SLOVENIJE V ČASU PROTIREFORMACIJE

Protireformacija je k nam prišla ob koncu 16. in na začetku 17. stoletja, na našem območju jo je vodil nadvojvoda Ferdinand II., ki je ukazal, da se mora protestantsko pleme notranje Avstrije vrniti h katoliški veri ali se izseliti. Danes se je protestantizem se je ohranil le v Prekmurju. Slovenske šole pod jezuitskim vodstvom so bile v Ljubljani, Gorici in Celovcu jih je bilo okoli 500, v Trstu okoli 100. V prvem letu pouka so uporabljali kot pomožni učni jezik nemščino, v Trstu in Gorici italijanščino, od drugega razreda pa je bil učni jezik samo latinščina. Z grščino so začeli v zelo skromnem obsegu že v prvem razredu, od tretjega razreda pa so jo učili v enakem obsegu kakor latinščino. Pred obdobjem protireformacije, se pravi v obdobju reformacije je današnje geografsko območje kjer leži Slovenija spadalo pod Habsburško monarhijo, pretežno luteranske smeri. Prav tako smo v času protireformaciji in baroka, ki ji je sledil spadali pod enotno Habsburško monarhijo, ki se je delila na posamezne dežele: Koroško, Kranjsko, Štajersko...

Dokazi obstoja protireformacije na slovenskem Nagrobnik barona Jurija Khisla s Fužin (v Narodnem muzeju v Ljubljani) je morda delo italijanskega kiparja Martina Poccabelle, izdelan pa je v renesančni maniri. Romarska cerkev Nova Štifta pri Ribnici, sezidana 1641 do 1671. Na začetku so se graditelji zgledovali po cerkvi v Lodiju pri Milanu; v nadaljevanju pa pomeni ta cerkev za slovenske kraje odločilen prehod od renesančnega koncepta v barok (*Nedeljni in praznični evangeliji*) je kratek zvezek, ki vsebuje biblijske odlomke iz štirih evangelijev v prekmurščini.

Preveri svoje znanje

1. Kje se je najbolje ohranil protestantizem v Sloveniji?
2. Pod katero državo smo v času protireformacije spadali slovinci in na katere dežele smo bili razdeljeni?
3. Naštej nekaj dokazov obstoja protireformacije na slovenskem.

7. JEZUITI

Jezuiti ali Družba Jezusova (Societatis Jesu) so moški redovniški red, ki je bil ustanovljen leta 1534. 27. septembra 1540 je papež Pavel III. pravno potrdil jezuitski red, ki jo je s skupino izobražencev pariške univerze izoblikoval Ignacij Lojolski (njegova želja je bila, da bi lahko živel in deloval v Sveti deželi). Glavna karakteristika jezuitov je nezaupanje do takratnih mislecev, saj je Ignacij Lojolski izražal nezaupanje do intelektualcev ter vseh njihovih literarnih in filozofskih del. Spodbujal je praktičnost in konkretnost, kar pa je tudi eden izmed razlogov za množično požiganje knjig in sovražne nastrojenosti proti naprednim piscem. Za Družbo Jezusovo imajo izreden pomen tri knjige, po katerih naj bi družba delovala: Duhovne vaje, Predpis institucije ter Konstitucije

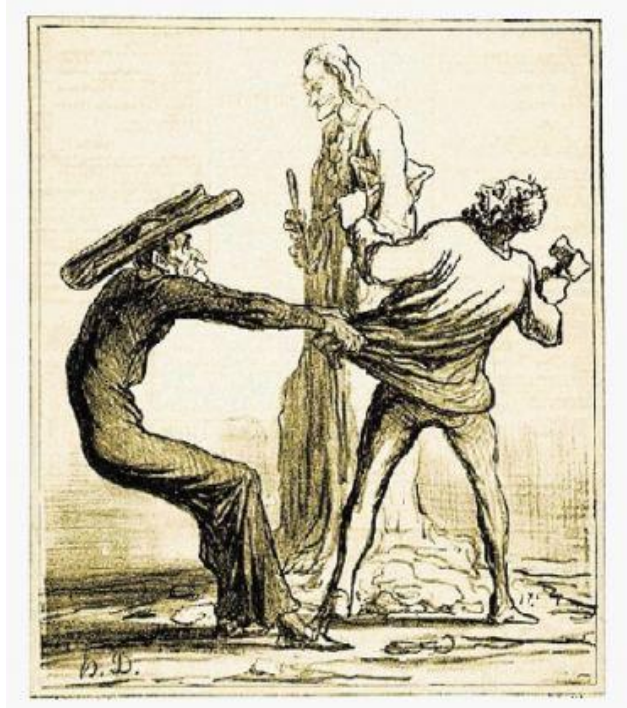
Danes družba šteje okoli 21.000 članov, ki živijo po načelu: Vse v večjo božjo slavo.

Primož Trubar je v jezuitih videl nevarnost za protestantizem. Po njegovem mnenju so bili ti poslani z namenom, da bi obnovili padlo papeštvo. Najbolj je bil kritičen do jezuitske krive pridige in njihovih šol.

Glavna vloga jezuitov v Ljubljani je bilo ponovno vzpostavljanje katoliške vere in s tem odpravljanje protestantizma.

Jezuiti so vseskozi podpirali deželskega kneza in mu nudili pomoč pri odpravljanju reformacije, želeli pa so zasesti mesto v kranjskem deželskem zboru. Sodelovali so tudi v političnih zadevah in njihov vpliv se je že po slabem letu bivanja v Ljubljani poznal. Vloga Jezuitov v procesu protireformacije je torej velika. Njihov prihod naj bi okrepil zavest katoličanov in uklonil upornost krivovercev. Imeli so težko nalogo, saj je nadvojvoda šele

leta 1598 uspel ukiniti protestantske šole in izgnati protestantske učitelje.



Protestanti so v jezuitih videli glavne krivce za ukrepe proti njim. Zaradi incidenta s prestopom katoliškega duhovnika, ki je pristopil na protestantsko stran in so ga zaprli v ječo, je raslo število vernikov, ki so zaupali in poslušali jezuitske pridige.

Jezuiti so prejeli pet tisoč goldinarjev iz denarne kazni protestantov, ki so bili izgnani. Sežigali so protestantske knjige, nekaj pa so jih shranili v svoj kolegij v Ljubljani, katerega je financiral nadvojvoda Ferdinand, ki je vseskozi podpiral jezuite.

Protestanti in jezuiti so si bili po nekaterih načelih podobni, saj sp oboji zagovarjali vero v domačem jeziku, šolo in svetovno oblast, vendar pa veljajo za glavne nasprotnike v obdobju protireformacije. Za jezuite so protestanti krivoverci, za slednje pa jezuiti predstavljajo nevarne nasprotnike.

Preveri svoje znanje

1. Kdo so jezuiti?
2. Katere so tri najpomembnejše knjige za jezuite?
3. Kako so se jezuiti znašali nad protestanti?



8. FERDINAND II.

* 9. julij 1578, Gradec; † 15. februar 1637, Dunaj

Ferdinand II. je bil sin nadvojvode Karla II. Avstrijskega in Marie Anne Bavarske. Izobraževali so ga jezuiti, kasneje pa je nadaljeval šolanje na univerzi Ingolstadt. Po končanem študiju leta 1595, se je vrnil v svoje rojstne kraje. Kasneje je romal iz Loreta v Rim, kmalu

zatem pa pričel z zatiranjem protestantizma na svojem ozemlju.

Slika 3: Google slike, Ferdinand II.

Od leta 1595 je samostojno vladal Notranji Avstriji, kjer je izvedel konsekventno protireformacijo. Leta 1617, že pred smrtjo cesarja Matije je postal češki, leta 1618 pa še ogrski kralj. Njegov poskus razširitve protireformacije na Češko je sprožil tridesetletno vojno.

Po smrti cesarja Matije je bil 28. avgusta 1619 v Frankfurtu okronan za cesarja. Njegovo vlado je zaznamovala tridesetletna vojna. Pred smrtjo je dosegel izvolitev sina, Ferdinanda III. za rimsko-nemškega kralja, nato pa je umrl na Dunaju. Pokopan je v družinskem mavzoleju v Gradcu.

Preveri svoje znanje

1. Kje vse je vladal Ferdinand II.?
2. Kaj je sprožil poskus širitve protireformacije na Češko?
3. Kje se je rodil in umrl Ferdinand II.?

9. KNJIŽEVNOST

Književnost je v protireformaciji zelo zamrla, saj so različne skupine in osebe zelo ovirale nastanek in publikacijo novih del (naprimer Jezuiti). Glavni osebi pri razvoju književnosti takrat sta Tomaž Hren in pa Janez Čandek (o katerem ni veliko znano).

V protireformaciji so sli nekateri celo tako daleč da je bila ena od njihovih uradnih nalog bila, da so ljudem odvzemali knjige naših protestantov, ki so bile protikatoliškega značaja; sprva so jih sežigali, kasneje pa jih izročali univerzi v Gradcu oz. jezuitskim kolegijem.

Škofa Hrena radi prikazujejo kot "požigalca knjig slovenskih protestantov"; pošteni preučevalci njegovega življenja in dela pa mu priznavajo, kako se je tudi trudil, da bi slovenskim katoličanom dal v roke potrebne knjige. Izdajanje slovenskih knjig je po nastopu protireformacije zamrlo. Škof Tomaž Hren je leta 1613 spodbudil izdajo evangelija.

Tomaž Hren je prispeval ogromno k književnosti v tistem obdobju, saj je:

- pomagal izdati prevod Velike-ga in Malega katekizma nemškega jezuita sv. Petra Kanizija (v njegovem času je izšel le Mali (1615) po zaslugi jezuita Janeza Čande-ka)
- z njegovim sodelovanjem škof Hren izdal Evangelije inu liste (1613) - besedilo je skoraj dobesedno prepisano iz Dalmatina; spremenila so se le nekatera mesta, ki se niso ujemala z Vulgato... Glavno
- Hren je po nasvetu nekaterih sodelavcev, kjer je bilo (za tedanje razmere) le mogoče, Dalmatinove nemške tujke nadomestil (ali dal nadomestiti) s slovenskimi izrazi; (nove besede so večinoma srečno izbrane, četudi se niso vse ustale v pisni slovenščini)
- Načrtoval je tudi slovensko pesmarico, sestavljeno po rimskem brevirju, po cerkvenih očetih in latinskih nabožnih pesmih (njen naslov bi bil Hortulus animae- *Vrtiček duše*)
- Hotel je tudi ustanoviti v Ljubljani tiskarno, kjer bi tiskali potrebne slovenske knjige. (večkrat je prosil v Rim, da bi vsaj nekateri duhovniki smeli brati protestantske knjige in je tako dovoljenje tudi dobil. Kaže, da je s tem omogočil obstanek Dalmatinove Biblije med katoliškimi duhovniki)

10. POSLEDICE PROTIREFORMACIJE

Protireformacija ali katoliška prenova je bila notranja prenova rimskokatoliške cerkve, ki je potekala na koncu 16. in na začetku 17. stoletja, kot odgovor na reformacijo in je posledično zelo spremenila versko podobo v Evropi in na slovenskem.

Pri nas je protireformacijo vodil nadvojvoda Ferdinand II., ki je želel prebivalstvo prisiliti, da se vrne h katoliški veri ali pa se izseli. Pri tem mu pomagajo posebne verske komisije pod vodstvom škofov (Tomaž Hren na Kranjskem in Koroškem ter Martin Brener na Štajerskem), ki so ob pomoči vojske izganjale protestantske pridigarje, ukinjali protestantske sole, rušile protestantske cerkve in pokopališča, sežigale knjige in izganjale protestantske družine, ki se niso hotele odpovedati svoji veri. Večina slovenskih protestantskih piscev in pridigarjev je pristala v izgnanstvu v Nemčiji. Protestantizem se ohrani le v Prekmurju. Znatno del plemstva se je izselilo. Zaradi odtoka velikih denarnih vsot iz države, je vlada sklenila, da bo onemogočila odtok kapitala. S tem sta se kmalu bistveno spremenila sestava in značaj deželnih stanov. Politični pomen stanov se je zmanjšal, deželna enotnost je bila razdrta, vladarjeva moč pa je zrasla.

Osnovno šolstvo je nazadovalo zaradi pojmovanja, da naj se šolajo le tisti, ki se bodo tudi pozneje naprej izobraževali. Učni jezik pa je bil nemški oz. italijanski, medtem ko o slovenskem pouku ni bilo slišati. Le veronauk je bil ponekod v slovenščini. So pa počasi zaradi potreb jezuitov po boljši izobrazbi, pričeli

ustanavljati šestrazredne gimnazije in dodali kot prvo stopnjo univerzitetnega študija eno ali dvoletna predavanja teologije. Tako so dvignili raven izobrazbe duhovščine na raven, ki so jo dosegli protestantje.

Najhujši udarec pa je zmaga protireformacije pomenila za slovenski kulturni razvoj. Tiskana slovenska beseda je skoraj zamrla. Pod vplivom protestantske skrbi za slovensko knjigo in slovensko bogoslužje, so med l.1574 in l.1615 izšle prve katoliške slovenske knjige. Razlika je bila v tem, da je bila katoliška namenjena le duhovščini, protestantske pa, kot temelj vere namenjene ljudstvu. Med zažiganjem knjig so protireformatorji prizanesli le Dalmatinovi Bibliji. Njihovo književno delovanje je bilo veliko skromnejše od protestantskega; najpomembnejši je izid priročnika za katoliške duhovnike *Evangelija inu listuvi* (Evangeliji in pisma), ki ga je po Dalmatinovi Bibliji priredil jezuit Janez Čandek, jezikovno pa ga je popravil in leta 1613 izdal Tomaž Hren.

V nasprotju s pisano besedo pa je čas protireformacije spremenil izgled notranjosti cerkva. Z okraševanjem in opremljanjem so želeli poudariti razlike med katoliško in protestantsko cerkvijo. Novogradnje so povzemale baročne oblike, oltarji so bili značilno zlati in tudi v kiparstvo je prišlo do vzpona. slikarstvo pa je zaostalo.

Preveri svoje znanje

1. Zakaj je obdobje reformacije zelo pomembno za razvoj slovenske književnosti?
2. Zakaj so protireformatorji zažigali številne knjige?
3. Katere knjige clani protireformacije niso zazgali?

11. OBLAST V HABSBURŠKI MONARHIJI PO FERDINANDU II.

Po smrti Ferdinanda II. je na oblast prišel njegov sin Ferdinand III. sicer mlajši brat Karla in Janeza Karla, ki pa sta umrla zelo mlada. Mlajša sestra Ferdinanda III. Marija Ana, pa se je poročila z Maximilianom Bavarskim. Ferdinand III. je vladal od 1637 do smrti leta 1657. Po nepričakovani smrti prvega naslednika Ferdinanda IV. je oblast prevzel Leopold I. Kot rimsko-nemški cesar si je prizadeval postati absolutistični



Slika 4: Google slike, Marija Terezija

vladar. Zato prihaja do proticesarskih zarot, predvsem na območju ogrske in hrvaške. Uspel pa je izpod Turške oblasti rešiti velik del Ogrskega ozemlja. Kljub temu pa je veljal za nesposobnega vladarja. V času njegovega vladanja se življenjske razmere znotraj cesarstva še poslabšajo, nazaduje tudi gospodarstvo. Povzroči vsega pa leta 1679 na območju Rimsko-nemškega cesarstva izbruhne kuga. Leopold I. sicer umre leta 1705 in tako na oblast pride njegov prvi sin Jožef Habsburški, ki je veljal za preudarnejšega, na žalost ljudi pa umre po zgolj šestih letih vladanja. Tako oblast prevzame Leopoldov drugi sin, Karel IV., pred tem španski kralj od leta 1703. Z ženo Elizabeto sta imela štiri otroke, edini moški potomec pa je umrl pol leta po rojstvu, zato Karel IV. izvede pragmatično sankcijo, s katero prilagodi pogoje, v korist svoje hčere Marije Terezije, da lahko prevzame prestol. Marija Terezija je vladarica vseh habsburških dežel, Avstrije, Ogrske, Češke, Hrvaške, Slavonije itd., velja za razsvetljeno absolutistko in vlada po razsvetljenskih načelih. Leta 1765 ji umre mož Franc I., zato svojega najstarejšega sina Jožefa II. imenuje za sovladarja, vendar mu omeji moč. Uvedla sta razne šolske, vojaške in socialne reforme, katerih cilj je bil dvigniti življenjske pogoje ljudi znotraj monarhije. Marija Terezija umre leta 1780 in je edina ženska vladarka v 650-letni zgodovini Habsburške monarhije. Nasledi jo Jožef II., ki vlada 10 let, po njegovi smrti pa oblast Habsburške monarhije prevzame njegov brat Leopold II. Po zgolj dveh letih na oblast pride njegov sin Franc II., zadnji cesar Svetega rimsko-nemškega cesarstva, a hkrati prvi Avstrijski cesar, imenovan Franc I.

Preveri svoje znanje

1. Kako so si sledili vladarji v Habsburški monarhiji po smrti Ferdinanda II.?
2. Zakaj je pomembna Marija Terezija?
3. Katerega leta umre Marija Terezija in katerega leta njen sin Jožef II.?

12. OHRANITEV KNJIG

Slovensko protestantsko književnost so ustvarili slovenski protestantski pisci, kateri so delovali v času Primoža Trubarja na Slovenskem, kasneje pa tudi na Nemškem. Protestantski pisci so ustvarili 56 knjig- katekizmov, abecednikov, pesmaric, postil, različnih delov Stare zaveze in Nove zaveze. Značilni zanje so daljši



ali krajši predgovori k verskim besedilom, v katerih so preprosto razlagali njihov pomen. Med temi knjigami sta tudi kulturna vrhova, mejnika v razvoju slovenskega knjižnega jezika, celotna Biblia v prevodu Jurija Dalmatina in latinsko pisana slovnica slovenskega jezika Zimske urice, ki jo je napisal Adam Bohorič.

Obe za slovenski jezik zelo pomembni deli sta izšli leta 1584. V času protireformacije, 3. decembra leta 1600, so pred Mestno hišo sežgali 11 vozov, 9. januarja leta 1601 pa še tri voze reformacijskih knjig. Skupaj približno 2000 prvih slovenskih knjig. To so bile knjige, ki niso bile v skladu z versko politiko vladarja Notranje Avstrije in so bile zato v njegovih deželah prepovedane. Temelj za njihovo zaseganje in uničevanje je bil položen na sestanku treh kato-

Slika 5: Google slike, sežiganje reformacijskih knjig

liških vladarjev leta 1579 v Münchnu. Tam so se Viljem Bavarski, Ferdinand Tirolski in Karel Notranjeavstrijski dogovorili za enotno izvedbo rekatolizacije svojih dežel na podlagi določil Augsburškega verskega miru iz leta 1555. Ta določila so namreč tako katoliškim kakor protestantskim knezom Svetega rimskega cesarstva dajala pravico, da izberejo veroizpoved svojih podložnikov. Münchenski program je samodejno predvideval tudi prepoved protestantskih knjig. Za mesto požiga so v številnih slovenskih mestih izbrali sam trg mesta, z namenom, da bi ljudstvu pokazali zmoto in veliko zmedo krivovercev. Primož Trubar je med slovenskimi avtorji tisti, čigar opus je bil v celoti prepovedan. Izvajalec ljubljanskih požigov je bil Tomaž Hren, ki je leta 1597 imenovan za ljubljanskega škofa katerega je leta 1599 na tej funkciji potrdil Klemen VIII., je za sežiganje protestantski knjig dobil pohvalo iz Rima. Ustanovljene so bile celo komisije, ki so sežigale protestantske knjige, prizanesli so le Dalmatinovi Bibliji, saj je vendarle "knjiga vseh knjig". Tako so reformacijo izrinili iz naših krajev, do danes se je ohranila le v Prekmurju. V spomin na minule dogodke še dandanes potekajo različne državne prireditve - leta 2015 je pred ljubljansko Mestno hišo potekala prireditev, s katero so počastili 415. obletnico požiga protestantskih knjig.

13. PROTESTANTIZEM DANES

Med protestanti so danes najbolj razširjeni Binkoštni kristjani, katerih številka se giblje okoli 650 milijonov (2010) in so drugi največji predstavniki kristjanov, hkrati pa štejejo največjo letno rast med vsemi kristjani. Najhitreje se širijo na Kitajskem kjer jih je že kar 250 milijonov.

V Sloveniji je ta vera razširjena predvsem po Prekmurju. Kar nekaj Slovencev, ki so protestantisti pa je danes v sosednji Avstriji in sicer v Zagoričah. Vas Zagoriče spada pod občino Podkloster, ta pa k beljaškemu sodnemu in političnemu okraju. V vasi so našli slovenske protestantske tiske in stare rokopisne prepise verskih pesmi in molitev. Kot dragoceno redkost jih danes hranijo po raznih knjižnicah, nekaj pa jih je shranjenih tudi v evangelijskem škofijskem muzeju v Fresachu v Avstriji, ki so ga odprli 25. septembra 1960. Danes je večina prebivalstva katoliška, maloštevilni evangeličani pa so združeni v evangelijski cerkveni občini Zagoriče, ki pa že od nekdaj spada v nemško evangelijsko župnijo Plajberk. V Zagoričah ima župnija svojo podružnično cerkev, v kateri se vrši bogoslužje vsako nedeljo v mesecu ter na dan po Božiču, Veliki noči in Binkoštih. Poleg cerkve ima župnija še hišo za cerkovnika, ki je bila zgrajena leta 1837 kot šola. Protestantizem se je nemoteno razvijal le v Zagoričah in je prehajal iz roda v rod. Kar je danes drugih protestantov v plajberški evangelijski župniji, so vsi brez izjeme priseljenci, ki jih je iz raznih avstrijskih dežel, pa tudi iz nemških protestantskih pokrajin, privabilo v spodnjo Ziljsko dolino tamkajšnje ugodno gospodarsko stanje. Po podatkih 74. letnega Zagoričana F. je danes v Zagoričah dve tretjini katoličanov in ena tretjina evangeličanov. V Zagoričah je (po njegovih podatkih) 22 hiš. V desetih hišah še razumejo slovensko. Od teh desetih hiš je tri četrtine protestantskih.

14. ZANIMIVOSTI

Vzroki zloma reformacije:

- uspešen načrt rekatolizacije v času vladavine cesarja Ferdinanda II.
- protestantizem je sprejela le manjšina slovenskega prebivalstva
- večina slovenskih protestantskih piscev in pridigarjev je že bila v izgnanstvu na Nemškem

Zmaga protireformacije:

Najbolj rigorozni ukrepi Karla II. so bili:

- ukinitve tiskarne Janža Mandelca
- odstranitev protestantskih mestnih sodnikov in svetnikov v slovenskih mestih
- odstranitev protestantskih uradnikov

Ferdinand II. je z rekatolizacijo zaključil z naslednjimi ukrepi:

- prepovedal je vse protestantske verske obrede
- zahteval je, da predikanti zapustijo slovenska mesta
- plemstvu in meščanstvu je v primeru, da se ne v povrneta v katolicizem, grozil izgon;
- ustanovil je reformacijske komisije, katerih naloga je bila odpravljanje protestantizma in izseljevanje protestantov iz dežel. Komisijo za Štajersko in Koroško je vodil sekovski škof Martin Brenner, za Kranjsko pa ljubljanski škof Tomaž Hren.

Kulturne posledice:

- popularne so bile pasijonske procesije (Škofjeloški pasijon patra Romualda Štandreškega se je prvič dogodil leta 1721 in velja za prvo ohranjeno besedilo slovenske dramatike).
- Janez Čandek – knjiga Evangelij inu listuvi
- Janez Svetokriški je na prehodu iz 17. v 18. stoletje izdal pet knjig pridig za naslovom »Sveti Priročnik«.
- Protireformacija skoraj za petdeset let ustavi književni razvoj; delno ohrani protestantsko književno tradicijo TOMAŽ HREN, ki leta 1613 omogoči izdajo knjige EVANGELIJI INU LISTÚVI; literatura je bila v glavnem cerkvena in poučna.

15. ZAKLJUČEK

Protireformacija je gibanje, ki je želelo izničiti spremembe reformacije. To je vključevalo požiganje protestantskih šol, knjig in izgon protestantskih duhovnikov. Najbolj znan red, ki je širil protireformacijo so bili Jezuiti. Za slovenski narod je imelo to obdobje velike spremembe in posledice. Nekatere od teh so bile koristne, druge pa škodljive. Najbolj očitna je bila nazadovanje slovenske književnosti. A kljub vsemu temu, je šolstvo doživelo vzpon, saj so jezuiti spodbujali izobraževanje in ustanavljali nove šole. Na Slovenskem ozemlju je protireformacija potekala ob koncu 16. in v začetku 17. stoletja.

16. VIRI

Baročna glasba. [internet]. [citirano 17. 2. 2018]. Dostopno na naslovu:
https://sl.m.wikipedia.org/wiki/Baro%C4%8Dna_glasba.

Barok - predstavitev. [internet]. [citirano 20. 2. 2018]. Dostopno na naslovu:
http://www.dijaski.net/gradivo/ume_ref_barok_03__predstavitev?r=1.

- Barok na Slovenskem*. [internet]. [citirano 18. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: http://www.dijaski.net/gradivo/slo_snk_barok_na_slovenskem_01?r=1.
- Barok*. [internet]. [citirano 20. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Barok>.
- Grafenauer, B. 2007. *Protireformacija in zmaga deželne kneza, obnovitev fevdalnega reda in posledice*. [internet]. [citirano 18. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: http://www.savel-hobi.net/leksikon/zgodovina_sl/protireformacija1.htm.
- Jezuiti*. [internet]. [citirano 17. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: http://www.dijaski.net/gradivo/zgo_ref_jezuiti_02__predstavitev?r=1.
- Kos, J. 2001. *Svet književnosti 1*. Maribor: Založba Obzorja.
- Protireformacija na Slovenskem*. [internet]. [citirano 18. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: http://www.dijaski.net/gradivo/zgo_sno_protireformacija_na_slovenskem_02?r=1.
- Protireformacija*. [internet]. [citirano 18. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Protireformacija>.
- Protireformacija*. [internet]. [citirano 19. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: http://studentski.net/gradivo/umb_fif_zg1_ezn_sno_protireformacija_02?r=1#poll.
- Slovenska glasba*. [internet]. [citirano 17. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: https://sl.wikipedia.org/wiki/Slovenska_glasba.
- Stephan, E. *The House of Hapsburg*. [internet]. [citirano 17. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: <http://www.edstephan.org/Rulers/hapsburg2.html#bottom>.
- Škof Tomaž Hren*. [internet]. [citirano 19. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: <http://www.cecilija.net/skof-tomaz-hren/>.
- Tomaž Hren*. [internet]. [citirano 19. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: <http://revija.ognjisce.si/revija-ognjisce/27-obletnica-meseca/2484-tomaz-hren>.
- Umetnost baroka*. [internet]. [citirano 20. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: <http://www.iucbeniki.si/lum1/3190/index.html>.
- Varl Purkeljc, F. 1987. *Naši književniki in njihova dela*. Maribor: Založba Obzorja.
- Vehar, M. 2017. *Jezuiti*. [internet]. [citirano 17. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: <http://zgodovina.si/jezuiti/>.
- Vrščič, D. 2011. *Delovanje jezuitov v protireformaciji in njihov vpliv na prenovo cerkve*. [internet]. [citirano 17. 2. 2018]. Dostopno na naslovu: <https://dk.um.si/Dokument.php?id=20789>.
- Žvanut, M. in Vodopivec, P. 2000. *Vzpon meščanstva*. Ljubljana: Modrijan.